

Judea kahe Testamendi vahel

Kui me püüame kokku võtta Piibli narratiivi, siis me alustame Vanast Testamendist, siis teeme tegelikult mõnesaja aastase hüppe ja jätkame Uue Testamendiga (kui meil pole kombeks just kasutada „Apokriivaga“ piibliteksti), justkui vahepealne periood oleks olnud tähtsusetu. Tegelikult ei olnud see tähtsusetu. Sel ajal küpsesid hoopis ühed kõige olulisemad eeldused kõigeks selleks, mis 1. sajandil m.a.j. juhtuma hakkas. Selles, suhteliselt pikas ülevaates, prooviks ajastu tähtsusest veidi aimu anda.

I Judea seleukiitide võimu all, makabeide sõda, Qumrani tekkimine

Teatavasti vallutas Aleksander Suur aastaks 330 e.m.a. Pärsia impeeriumi, sh aastal **332** Judea. Pärast Aleksandri surma jagunes impeerium tema nelja väejuhi vahel, kellest Ptolemaios valitses Egiptust ja Seleucos Süüriat. Judea jäi esialgu ptolemaioste mõju alla.

Aastal **198** e.m.a. (kõik aastaarvud on edaspidi e.m.a. kui ei ole märgitud AD) vallutati aga Juudamaa seleukiitide kuningas Antiookus III poolt, kes andis juutidele autonoomia, ehkki Süüria vasallina, mis väljendus peamiselt maksude maksmisel, usuküsimustes olid seleukiidid sel ajal sallivad. Maad valitsesid sisuliselt preestrid koos ülempreestriga, kuningat juutidel sel ajal enam ei olnud. Siiski hakkas kreekastumine, ehk helleniseerimine ka juutide seas mõju avaldama – kreeklane olla muutus moodsaks.

1.1. Antiookus Epifaanes (*ha rasha*, ehk „kuri“) ja templi rüvetamine

Olukord hakkas juutide jaoks muutuma kiiresti halvemaks siis, kui aastal **175** sai seleukiitide valitsejaks **Antiookus IV**, kes hakkas end nimetama **Epifaaneseks** (Jumal ilmutab või ilmunud jumal). See seleukiitide kuningas võttis eesmärgiks kogu oma impeeriumi helleniseerimise, ehk ühtse kreeka kultuuri ja religiooni peale surumise. Kuna Jeruusalemma templi ülempreester Onias III (Honyo ben Simeon) sellele vastu seisis ning ilmselt paljastas ka ühe templi varalaeka riisumise katse, siis Antiookus tagandas ta ning määras uueks ülempreestriks Oniase venna **Jasoni** (Jeshua), kes oli selle ameti eest ilmselt kuningale raha pakkunud. Seleukiitide kuninga silmis arvatavasti ei olnud juutide ülempreestril muud rolli kui olla kohalik asevalitseja, kelle ametisse nimetamine kuninga suva järgi ongi loomulik. Jason hakkas nüüd täitma Antiookuse käsku muuta Jeruusalemm kreeka linnaks uue nimega Antiookia, ehitades linna gümnaasiumi, ehk „maadluskooli“ jne (vt 2. Mak 4 pt).

Lisamärkusena: Oniase tagandamine usutakse olevat seotud ka kalendritüliga, st kui saadoklased kasutasid vana päikesekalendrit, siis Antiookus olevat surunud peale Süüria kuukalendrit (administratiivsetel põhjustel), millega saadoklased polnud nõus, sest see oleks pööranud segamini kogu juutide usulise kalendri, eriti pühade pidamise (juba sel ajal olevat tekkinud vaidlus näiteks Shavuoti tähistamise aja üle).

Üheks templi funktsiooniks oli ka maksude kogumine, seal asus sisuliselt juutide riigikassa. Ülempreestri ülesanne oli tagada, et sellest viidaks õigel ajal kuningale ära maksud. Aastal **171** läks Jasoni nimel seda maksu kohale viima keegi benjaminlane Menelaus (selle Simoni vend, kelle riisumiskatse oli Onias varem paljastanud, vt 2 Mak 4:20). **Menelaus**, kes polnud isegi leviit ega ammu mitte Aaroni või Saadoki järeltulija, seega polnud tal Moosese

seaduse kohaselt mitte mingisugust õigust preestriametile, ostis nüüd raha eest endale Antiookuselt ülempreestri ameti. Seega oli ta esimene mitteleviidist ülempreester, mis tähendab, et esimest korda 1000 aasta jooksul sai juutide ülempreestriks keegi, kes ei olnud selleks pühitsetud Saadoki suguvõsast, mis oli väga tõsiseks Moosese seaduse rikkumiseks. Tagandatud Jason jõudis põgeneda. Oletatavasti oli üheks sellise võimupöörde põhjuseks see, et helleniseerijate arvates olevat Jason siiski olnud liialt juudimeelne ning hilisem aeg näitaski, et Menelaus läks helleniseerimisega palju kaugemale.

Aastal **170** vallutas Antiookus ptolemaioste Egiptuse ja tegi selle enda vasallriigiks. Aleksandriat tal siiski ei õnnestunud vallutada, mistõttu ta üritas aastal **168** uuesti, ent oli sunnitud tagasi tõmbuma, sest ptolemaioste liitlased roomlased seadsid talle ultimaatumi: kui ta ei taandu, siis ta riskib sõjaga Roomaga, ning Antiookus loobuski. Kuna Jasoni kõrvu jõudis valekuuldus Antiookuse surmast, siis vihasena ja eelnevalt roomlaste poolt alandatuna ründas ta 1000 mehega Jeruusalemma ning sundis Menelause põgenema. Raevunud **Antiookus laastas ja rüüstas Jeruusalemma**, sh templit; väidetavalt tapeti ning viidi orjusse 80 000 juuti, vanu, noori, naisi, lapsi (2. Mak 5. pt). Jason põgenes roomlaste juurde ning suri samal aastal.

Ülempreestri ametisse taastatud mittesaadoklasest Menelaus korraldas viimase seadusliku ülempreestri, Oniase hukkamise ning aastal **167** toetas ta kuningas Antiookust, asudes kogu jõuga juudiusku maha suruma. **Antiookus pühitses Jeruusalemma templi Zeusile, kelle kuju ta ka püstitas templisse ning ohverdas talle templis sea. Judaism keelustati**, st keelatud oli omada Toorat ehk Moosese seadust, pidada juutide pühi, ohverdada juutide jumalale, juudid pidid lausa hakkama kummardama Zeusi kuju, ümberlõikamine keelustati ning nende keeldude rikkujaid karistati surmanuhtlusega. See oli enneolematu pühaduse rüvetamine juutide jaoks, mis tõi samal aastal kaasa **makabeide sõja**, mis algselt oli rohkem nagu maapiirkondades toimuv kodusõda „õigeusu“ juutide poolt helleniseerunud juutide vastu aga aina enam kasvas usuliseks „vabadussõjaks“ seleukiitide vastu.

1.2. Makabeid, „Kuri Preester“ (*ha kohen ha rasha*) ja „Õigluse Õpetaja“

Makabeide sõda või mässu helleniseerimise vastu juhtisid Hasmonideid (see oli Josephuse sõnul makabeide suguvõsa ühe esivanema nimi) perekonnast pärit leviitidest preestrite perekond (ent siiski mitte ülempreestri liinist). Mäss osutus edukaks, mh ka seetõttu, et Antiookusel oli mitmeid teisi muresid oma riigi teistes piirkondades. Aastal **164 Antiookus Epifaanes suri** (2. Mak 9. pt) ning seleukiidid ja makabeid sõlmisid vaherahu. Mässulised olid selleks ajaks juba tunginud Jeruusalemma ning aastal **162 puhastasid nad ka templi**, visates sealt välja kõik, mis oli seotud ebajumalakummardamisega ning pühitsesid templi uuesti. Seleukiitide riigi uus valitseja oli **Antiookus V**, kes hukkas ülempreester Menelause, pidades teda vastutavaks juutide mässu eest. Võib arvata, et sel ajal makabeidega ühinenud esseenide hulgas oli ka tulevane Õigluse Õpetaja, kes võis olla ülempreestri liinist ning seega oodata nüüd, et ülempreestriks saab just tema. Asjaolud paistsid soodsad. Ent Antiookus V hukati aastal **161** tema sugulase **Demetrius I Soteri** poolt, kes uue kuningana määras Jeruusalemma ülempreestriks **Alcimuse** (krk *alkimos*, ehk „vapper“, heebreapäraselt Eljakim, kes oli leviit, isegi Aaroni järeltulija, ent taas mitte Saadoki liinist) ning ründas oma vägedega Jeruusalemma, et sundida makabeid seda otsust tunnistama. Juudid hakkasid vastu, ent lõpuks pidid alla vanduma, nende väejuht Juudas Makabei sai ühes lahingus surma. Seleukiidid jätsid

Jeruusalemma oma tugeva garnisoni, mis pidi mh ka kindlustama Alcimuse võimu, kes aga aastal **159** sai surma, väidetavalt templi alal juute ja paganaid eraldava müüri lammutamise ajal, mõnede allikate järgi aga suri ta haigusse.

Makabeide etteotsa sai Juudase vend **Joonatan Appus** (*apefus* – diplomaat) ja see pani kuningas Demetriuse saatma Judeasse uuesti oma armeed, ent seekord lõppes kõik siiski vaherahuga (sest Demetriusel oli palju rohkem tegemist nii Partia kui sisevaenlastega), mis jättis Juudamaa küll seleukiitide vasalliks, ent siiski tõi juutidele praktiliselt vabaduse. Kuid sel vahepealsel perioodil, st **159 kuni 153**, mil vaherahu sõlmiti, ei ole teada midagi juutide **ülempreestri** kohta. On oletatud, et just sel ajal võiski olla ülempreestriks isik, keda hiljem hakati Qumranis nimetama **Õigluse Õpetajaks**. Arvestades esseenide kronoloogiat, näib et ta oli sündinud aastal 197 (390 aastat pärast juutide langemist Babüloonia alla aastal 587 e.m.a.; Damaskuse Dokument 1:5-10), ehk ajal, mil Judea läks ptolemaioste Egiptuse alt seleukiitide Süüria alla. Esseenide eskatoloogia kohaselt olid juudid veel 20 aastat pärast Õigluse Õpetaja sündi pimeduses, mis viib meid aastasse 177. See on väga lähedal aastale 175, mil Antiookus Epifaanes kõrvaldas viimase seadusliku ülempreestri Oniase. See võis olla tõepoolest aeg, mil helleniseerumisele vastu seisvad juudid, kes võisid olla koondunud õiguspäraste Saadoki järeltulijatest ülempreestri kandidaatide ümber, võisid hakata „nägema“ õiget teed – seda, mida tuleb hakata tegema juudiusu kaitseks, et seista vastu võõrale survele, kultuurile ja usule, ehk nende „silmad avanesid“ (Ka Eenoki raamat kasutas sarnast võrdumit selle perioodi kohta).

Seega on võimalik, et „pühad“, sh esseenid nägid pärast templi puhastamist (162) ja pärast ebaseadusliku ülempreestri Alcimuse surma (159) tõepoolest võimalust taastada puhas templiteenistus seadusliku ülempreestri, Õigluse Õpetaja all, kes võis olla aastal 159 umbes 38 aastane. Kuna makabeid olid teinud seleukiitidega rahu, siis võimaldanuks ka olukord Õigluse Õpetajal kas faktiliselt või isegi *de jure* olla ülempreestriks. Ent see ei kestnud kaua. Näib, et Joonatan kas sihtis siiski totaalset võimu või tekkis tal Õigluse Õpetajaga mingi konflikt. Üheks konflikti allikaks võis olla **kalender**. Makabeide ja seleukiitide vahel tehtud kompromiss tähendas muuhulgas seda, et Joonatan pidi võtma omaks Süürias ametliku kuukalendri, mida on hiljem Qumranis peetud üheks suurimaks usuliseks eksimuseks, sest see lõi segamini juutide pühade arvestuse. Qumranis jätkati vana päikesekalendri kasutamist ning sellest tulenevalt olid esseenide kalendris pühad päevad teisel ajal kui nn peavoolu judaismis (variserid, saduserid). Mh kalendril põhinev konflikt võis viia selleni, et Joonatan vastandas end Õigluse Õpetajale, mistõttu Qumrani kirjutistes nimetatakse teda „**Kurjaks Preestriks**“ (*ha kohen ha rasha*).

Konflikti kulminatsiooniks oli kindlasti see, et Demetrius I nimetas aastal **152 Joonatani ülempreestriks**, ehkki ka Joonatanil polnud oma päritolu tõttu olnud sellele kohale mitte mingisugust õigust (kuningaks ta end samas siiski veel ei saanud nimetada, sest formaalselt oldi veel seleukiitide alamad). See tähendas arvatavasti Õigluse Õpetaja minemakihutamist ülempreestri kohalt ning võibolla ka Jeruusalemmast või lahkus ta protestiks ise. Igatahes just sel ajal, umbes aastal 150 tekkis Õigluse Õpetaja eestvedamisel Judea kõrbesse Qumrani *yahad*, ehk kogukond. Näib, et millalgi pärast seda tappis „Kuri Preester“ kas lausa isiklikult „Õigluse Õpetaja“ või tehti seda tema käsul, ehkki pole päris selge, kas „Kurjaks Preestriks“ tuleb pidada ainult Joonatani või tema hasmoneide dünastiast pärit järeltulijaid.

Näib, et esseenide eskatoloogias on „ennustatud“ kõiki neid sündmusi: millistel ajavahemikul pidid olema ärataganenud preestrid, millal juutidevahelised sõjad jne (Leevi testament, Jeremija apokrüfoon, Pseudo-Mooses, vt „Eenoki „nädalate ennustuse“ 5. osa).

II Judea Hasmoneide valitsemise all

Alates Joonatanist oli Juudamaa sisuliselt autonoomne, ehkki oma kuningat tal veel ei olnud: Joonatan Makabeus oli küll ülempreester ja sellega täitis nõ maavalitseja ülesandeid, ent „Taaveti troonile“ ei olnud Hasmoneid veel istunud. Joonatan oli tegelikult ülisoodsas seisundis sel perioodil, nautides seleukiitide kahe kuningapretendendi aina heldemaid ülepakkumisi. Kuningas Demetrius kartis, et Joonatan võib ühineda tema vastase, trooninõudleja Alexander Balasega, kes oli juba Joonatani tunnistanud ülempreestrina ja saatnud talle lausa kuldse krooni. Seetõttu vastas Demetrius omapoolse sammuga ja vabastas juudid kõigist maksudest. Joonatan aga ei usaldanud Demetriust ning otsustas toetada siiski Alexandrit, kes lõpuks aastal **150** võitiski Demetriuse ja saigi uueks seleukiitide valitsejaks, keda toetas ka Rooma. Nii võib aru saada, miks Joonatani nimetati Appuseks, st diplomaadiks. Algselt helleniseerumise vastu võitlust alustanud Hasmoneid muutusid aja jooksul aina rohkem ise helleniseerunuiks.

Joonatan tapeti lahingus ptolemaiostega aastal **143** ning ta maeti makabeide raamatus nimetatud Makabeide hauda, mis 1999. aastal avastati arheoloogide poolt Iisraelis, Modini lähedal. Võib arvata, et selline „Kurja Preestri“ lõpp rõõmustas esseene Qumranis, ent tulemas oli midagi veelgi hullemat.

2.1. Siimon Thassi, esimene ülempreester-kuningas

Juutide uueks juhiks saanud Joonatani vend Siimon Thassi (ehk „Tark“ või „Juht“) sõlmis uuesti liidu seleukiitidega, kes andsid aastal **142 juutidele iseseisvuse**. See tähendas, et juudid võisid nüüd valida endale ise oma kuninga. Pärast aru pidamist Süneedriumiga (kuhu kuulusid variserid ja saduserid), **otsustas Siimon võtta kuningatiitli endale. See oli esimest korda juutide ajaloos, mil kuningaks valiti keegi, kes ei olnud Taaveti soost** (v.a. muidugi Saul enne Taavetit). See oli kindlasti esseenide jaoks üks lisapõhjuseid eraldada end „ärataganenud“ Jeruusalemmast, kus nüüd valitses nii mittesaadoklasest ülempreester kui ka Taaveti soost mitte pärinev kuningas. See oli võibolla üheks põhjuseks, miks Qumranis oodati kaht messiat: üht preesterlikku, et taastada õige preestriliin ning teist kuninglikku, et taastada õige kuningaliin.

Üldiselt elas maa Siimoni ajal rahu, sest seleukiitidel oli palju tegemist muude probleemidega ning ka Rooma uuendas oma lepingut juutidega nagu ta oli seda teinud juba Joonataniga. Kolm aastat pärast kuningaks saamist, aastal **139, kinnitati Siimon ka ülempreestriks** ning seekord tegi seda mitte võõramaa kuningas, vaid variseridest ja saduseridest koosneb Süneedrium, mis kahtlemata muutis Qumrani jaoks ka need kaks „parteid“ samavõrd vaenlasteks nagu selleks olid nende jaoks juba olnud Hasmoneid. **Esimest korda ajaloos kuulus nüüd nii ülempreestri kui kuningat amet ühele ja samale isikule.**

2.2. Johannes Hyrcanus, variseid ja saduserid

Siimon tapeti aastal **135** ning tema järel sai kuningaks ja ülempreestriks tema poeg **Johannes Hyrcanus**, kes pärast vastuhakku taas peale tunginud seleukiitidele sõlmis nendega lepingu, makstes küll esmalt suure hulga raha, ent jäädes iseseisvaks. Seleukiitidel oli taas rohkem tegemist oma idapiiril partlastega. Selle impeeriumi viimaseks valitsejaks jäigi Antiookus VII, kes lõpuks kaotas enamiku territooriumist Partiale, v.a. Süüria, mis alistus Pompeiuse ajal roomlastele.

Johannes Hyrcanuse üheks saavutuseks oli see, et aastal **112** sundis ta **edomlased** (Iisaki järeltulijad) pöörduma juudiusku, vallutes nende territooriumi Jordani idakaldal (lisaks edomlastele elasid seal ka araabia hõimud nagu nabatealased). See on ainus kord juutide ajaloos, kus nad on inimesi sunniviisil oma usku pööranud.

Kui varem oli juutide kuningavõimu alla kuulunud Judea, siis Hyrcanus vallutas juurde sellest lõunas asuva Edomimaaa ning aastal **111** põhjas asuva Samaaria (mis oli olnud samaarlaste käes alates 10 suguharu deporteerimisest assüürlaste poolt). Samaarlastele olid appi tulnud nii ptolemaoiste Egiptuse kui seleukiitide Süüria väed, kuid Hyrcanus lõi neid mõlemaid!

Sel ajal hakkavad esile kerkima vastuolud **variseride ja saduseride** vahel (ilmselt oli seda olnud juba varem, ent mitte selliste konfliktidena). Variserid (nn „eraldunud“) väitsid, et nemad järgivad lisaks kirjepandud Toorale ja pühakirjale ka neile edasi antud mahukat suulist pärimust (on muide teooriaid, mis väidavad, et variserid olid farsid, ehk pärslased, kelle zoroastriitlik Pärsia oli lähetanud juutide hulka, et juutide usku täiendada rohkem monoteistliku zoroastrismi kohaseks aga see on muidugi pelgalt teooria). Saduserid (Saadoki järeltulijad) soovustasid ütlesid, et mingit suulist pärimust pole olemas ning lähtuda tuleb ainult Toorast, ehk Moosese seadusest (saduserid ei tunnistanud ühtki muud Vana Testamendi osa, mistõttu nad ei uskunud ka ülestõusmist, sest Tooras ei leidu sellist õpetust). Detailides oli kindlasti erinevusi veel, ent üldiselt olid saduserid nõ aristokraatlik preesterlik klass, kuid variserid peamiselt mittepreesterlikud õpetlased (ehkki nende hulka kuulus ka mõningaid leviite ja preestreid). Neil aegadel toimusid nende kahe usupartei vahel pidevad vaidlused, ent üldiselt toetasid nad üksmeelselt Hasmoneide dünastiat.

Hyrcanus toetas esialgu varisere, ent lõpuks saduseri ning aastal **106** alustas ta variseride tagakiusamist. Makabeide 5. raamatus (mida ei aktsepteerita nõ apokrüüfilisena, st see puudub Septuagintas) 27. peatükis kirjeldatakse, et juudid olid rahul Hyrcanuse valitsemise ja sõjaliste edusammudega, kuni ta pani toime talle vastu seisnud variseride hukkamise, millest sai alguse aastakümneid kestnud vastasseis, mis aeg-ajalt paisus tõeliseks kodusõjaks. See vastasseis paisus veel suuremaks pärast **Hyrcanuse surma aastal 104**, mille järel sai lühikeseks ajaks valitsejaks tema esimesest abielust vanim poeg **Aristobulus**.

2.3. Alexander Jannaeus ja kodusõja algus

Aristobulus sai tegelikult alguses ainult ülempreestriks, valitsejaks jäi tema ema. Ent varsti heitis ta oma ema ja poolvenna (Hyrcanuse teisest abielust) Alexandri vangi, ja lasi seal oma emal nälga surra. Aristobulus oli ka esimene Hasmoneide kuningas, kes kandis krooni ning vermis münte, kus kasutati tema kohta sõna „kuningas“. Aga just tema oli see, kes lisas kuningriigile **Galilea** piirkonna, kus üle 100 aasta hiljem tegutses Jeesus.

Haigestunud Aristobuluse lasi tappa peaaegu aasta hiljem tema naine Salome, kes põlastas oma meest. Seejärel abiellus Salomega Aristobuluse vend, vangist vabastatud Alexander, poeg keda Hyrcanus oli tegelikult kõige enam põlanud.

Alexander Jannai või Jannaeus alustas oma valitsemisaega aastal **103** ning tema ajal laienes Hasmoneide kuningriik veelgi nii lõunasse kui põhja, saavutades oma suurimad mõõdud. Ka tema oli ülempreestriks nagu Hasmoneide hulgas kombeks. Õhustik oli vaenulik. Aastal **100** said alguse sisemised tülid saduseride ja variseride vahel, mis aastal **99** hakkas suunduma kodusõja poole. Kui Jannaeus naasis ühelt ebaõnnestunud sõjakäigult Jeruusalemma, osales ta ülempreestrina Sukkoti püha talitustel. Josephuse järgi viis ta demonstratiivselt valesti läbi nn veevalamise tseremoonia (heebrea *nisukh ha-mayim*): selle asemel, et valada vesi altarile, valas ta selle oma jalgadele. See tekitas rahvahulgas suure pahameele, sest veevalamise rituaal oli saanud Sukkoti oluliseks osaks ning seda seostati ka palvega vihma eest. On arvatud, et saduseride poolehoidjana võis Jannaeus selliselt käituda seetõttu, et veevalamise rituaali ei olnud Moosese seaduses otsesõnu ette nähtud, vaid see põhines suulisel pärimusel, mida saduserid üldiselt ei tunnustanud. See vihastas aga tseremooniat jälgivat rahvast, kes hakkas teda pilkama ja hüüdma, et ta on sobimatu ülempreestriks, mis olevat toonud kaasa kuninga sellise vihahoo, et lausa 6000 inimest olevat tapetud. Ilmselt kasvas see pinged variseride ja Hasmoneide (ning neid toetavate saduseride) vahel kõrgeks.

Aastal **94** algatasid variserid sisuliselt riigipöörde, kui otsisid seleukiitide kuningalt Demetrius III-lt toetust, et saada lahti Jannaeusest ning alluda pigem seleukiitidest valitsejale. Sellele viitavad ka Qumrani kirjutised, näiteks **4Q169** (ehk Nahumi 2:11b *pesharim* või kommentaar) ütleb: „*Demetrius, Kreeka kuningas, kes otsis nende nõu, kes otsivad sujuvaid asju (ehk variserid), püüdis siseneda Jeruusalemma. Kuid Jumal ei lubanud anda linna Kreeka kuninga kätte kuni tulevad valitsejad Kittimist (Rooma). Alles siis tallatakse ta nende jalge alla*“. Esseenid ei kiitnud seega heaks varisere ega ka mitte Hasmoneisid, ent uskusid, et jumalik kohtumõistmine nende üle saabub alles roomlaste poolt (vt ka Jesaja peshar 4Q161, fr 8-10).

Alexander Jannaeus vastas raevukalt, Qumrani allikad nimetavad teda „raevukaks nooreks lõviks“, kes maksab kätte neile, „kes otsivad sujuvaid asju“ ja riputab nad elavalt puu peale üles (4Q169 Nahumi 2:12 kohta). Jannaeus lõi seega tema vastu hakanud variserid risti või naelutas elusalt puu peale, mis ei olnud Moosese seaduse järgi lubatud (seadus lubas teistele hoiatuseks puule naelutada ainult juba hukatud kurjategija surnukeha), vaid oli pigem roomlaste kombe matkimine. On arusaadav, et selline variseride vandenõu tema kui kuninga vastu, koostöö vana vaenlase, Süüriaga, oleks pidanud tooma kaasa karistuse, ent Jannaeus reageeris kahtlemata ebatavaliselt julmalt. Väidetavalt hukkas ta sel moel lausa 800 variseri, tappes eelnevalt nende silme all nende perekonnad. Kõik ellu jäänud variseride liidrid põgenesid selle tagakiusamise ajal Egiptusesse.

Konflikt Demetrius III ja Jannaeuse vahel lõppes aastal **89** viimase kaotusega, ent seleukiidid ei suutnud siiski Jeruusalemma võtta, sest mässulised, kes olid üldse süürlased kohale kutsunudki, astusid nüüd Demetriuse vastu, eelistades siiski juudisoost kuningat. Niisiis otsisid nad Jannaeuse mägedest üles ja kutsusid ta uuesti neid valitsema. Demetrius taandus Damaskusesse ja järgmisel aastal hukkus oma põlisvaenlaste, partlaste käe läbi.

Alexander Jannaeus aga, sõlmides liidu armeenlastega, asus aastal **86** piirama seleukiitide pealinna Antiookiat ja tegi seda lausa 3 aastat, tappes lõpuks seleukiitide kuninga Antiookus X ja naases seejärel Juudasse kangelasena.

Üks juhtum enne Alexandri surma tõi kaasa variseride naasmise Egiptusest. Kuningas olevat kutsunud Ülemkohtu, ehk Süneedriumi ette andma aru varadest, mida ta oli omastanud. Süneedriumi saduseride partei ei julgenud esitada talle süüdistust, mispeale Süneedriumi *nasi* (nagu juhataja või eesistuja), variserist Simeon olevat kutsunud nende peale jumaliku kohtu, mille peale saduserid olnud surnult maha kukkunud. Hirmunud kuningas olevat andnud Simeonile loa moodustada uus Süneedrium nii nagu ta soovib ning ka kutsuda kuningas kohtusse. Seepeale kutsuski Simeon variserid Egiptusest tagasi, nende hulgas eelmise *nasi* Joshua, hakates ise tema nõu paremaks käeks (*av beth din*) ning pärast Joshua surma jätkates *nasina*.

Viimased kolm eluaastat oli Alexander haige ning ta suri 49 aastasel, aastal **76**. Vastupidiselt tema kartustele austasid variserid tema soovi, et kuni tema poegade täisealiseks saamiseni valitseb tema lesk, **Salome**. Seejuures, Salome oli eelviidatud *nasi* Simeoni õde, nii et tal ei olnud tegelikult variseride poolt midagi karta. Ta taastas kõik variseride õigused, vabastas need, kes veel olid vangis ja kutsus tagasi need, kes olid veel pagenduses. Ka kõik saduseride õigused Süneedriumis said taastatud.

2.4. Hyrcanus, Aristobulus – kodusõda paisub veelgi

Jannaeuse ja Salome pojad olid: vanem poeg **Johannes Hyrcanus II (Yohanan Hurqanos)** ja noorem poeg **Aristobulus II**. Salome nimetas Hyrcanuse ülempreestriks (kellest pidi pärast Salomed saama ka valitseja) ning Aristobuluse väejuhatajaks. Kuna armees oli palju sadusere, oli Aristobulus nende mõju all, jagades sellega oma isa vaateid, samas kui ülempreester Hyrcanus sai juhatust peamiselt variseridelt (nagu ka ilmselt tema ema). Siit hakkas tasapisi kasvama uus ja palju suurem sisemine konflikt kui kunagi varem. Ilmselt oli tegemist avantüüriaga, mille alguseks oli see, et Aristobulus palus oma emalt kaitset variseride eest, kes tema sõnul hauduvat kättemaksu saduseridele, millest võiks välja kasvada verine kodusõda. Ja Aristobulus saigi enda, st saduseride valdusse mitmeid kindlustusi, et väidetavalt pakkuda seal saduseridele kaitset, ent tegelikkuses valmistuti niimoodi riigipöördeks (vt 5. Mak 31 pt).

Variserid tegutsesid sel ajal aga hoopis teises suunas, mõistes et vähemalt sama oluline kui relvajõud, on ka kogu rahva harimine juutide käsuõpetuses. Juba varem viidatud Siimeon, Salome vend, nüüd Süneedriumi *nasi*, oli esimene, kes rajas Juudamaale **avalikud koolid lastele**, kus õpiti Pühakirja. Enne seda oli laste õpetamine olnud perekondades isade ülesandeks, ent juba pikka aega oli see komme olnud unustuses. Koolide loomine oli kindlasti võimalik ainult tänu sellele, et sel oli Salome, juutide valitseja heakskiit. Koolid rajati igasse piirkonda ja linna, need oli avatud ja tasuta kõigile lastele alates 6. eluaastast, iga 25 õpilase kohta pidi olema üks õpetaja (Talmud, Baba Batra 21). See kõik oli muidugi sajandeid ees muudest sarnastest algatustest (läänemaaailmas ligi 2000 aastat hiljem). Ja kahtlemata kasvatas see ka variseride populaarsust ning järelkasvu.

Salome suri haigusse aastal 67, olles valitsenud 9 aastat. Juba enne seda oli Aristobulus veennud sadusere ühinema temaga mässus tema venna Hyrcanuse ja variseride vastu. Nüüd oli Salome nimetanud oma järeltulijaks, ehk kuningaks, oma vanima poja, ülempreester Hyrcanuse. Seega, Aristobulus, kes oli plaaninud rünnata oma eakat ema, pööras 3 kuud pärast ema surma, relvad nüüd oma venna vastu. Vennad kohtusid lahinguks Jeeriko all, kuid

paljud Hyrcanuse sõjamehed läksid Aristobuluse poolele üle ning Hyrcanus põgenes Jeruusalemma. Aristobulus siiski vallutas linna ja ka templi ning Hyrcanus oli sunnitud alistuma. Et vältida edasist hävingut, sõlmiti rahu, mille kohaselt Aristobulus pidi saama kuningaks ning Hyrcanus võis edasi tegeleda preesterkonnaga. Kuid see rahu ei jäänud kestma.

Hyrcanust hakkas veenma Aristobuluse kavatsuses teda tappa Hyrcanuse nõunik **Antipater**, kes oli huvitav ja tihti väga otsustav persoon võimu juures. Ta oli tegelikult edomlane, sündinud 113 e.m.a., kelle perekond oli pöördunud judaismi siis kui Johannes Hyrcanus aastal 112 oli edomlased judaismi sundinud (Josephuse sõnul olid küll Antipateri vanemad sünnipärased juudid, kes elasid edomlaste seas). Antipater oli seejuures abielus araabia hõimu, nabatealaste, üliknaise Cyprosega ja ka nabatealased mängivad hiljem selles loos olulist rolli. Oluline on aga see, et Antipater sai **Heroodeste** dünastia rajajaks, kes valitsesid pärast Hasmoneisid ja seda ka Jeesuse ja apostlite ajal. Antipater oli olnud nii kuninga nõunik kui Edomi piirkonna asevalitseja juba Jannaeusi ja Salome ajal, ta oli ilmselt väga jõukas ning väga taibukas poliitilistes ja sõjalistes küsimustes.

Kui tema senine „tööandja“, Hyrcanus, oli sunnitud võimult taanduma, kartis Antipater, et Aristobulus ei luba tal jääda edasi Idumeae (Edomimaa) valitsejaks. Seepärast õhutas Antipater Jordani taha Pellysse põgenenud Hyrcanust võitlema oma õiguste eest (tegelikkuses vähemalt sama palju muidugi oma positsiooni kindlustamiseks). Ta veenis Hyrcanust end andma nabatealaste kuninga Aretas II kaitse alla (kelle sugulane oli Antipateri naine). Antipater oli lubanud Aretasele vastutasuks tagasi anda linnad, mis Johannes Hyrcanus I oli aastal 112 neilt ära võtnud. Nüüd ründas Hyrcanus koos kuningas Aretasega oma venda Aristobulust, kes asus Jeruusalemmas. Nabatealaste armee, mis olevat koosnenud 50 000 mehest, piiras 8 kuud (**66-65**) linna ja lõpuks templit, kus Aristobulus end varjas. Rahvas toetas seejuures Hyrcanust, preestrid (saduserid) aga Aristobulust.

See kõik (väidetavalt oli juutide kodusõjas hukkunud juba 100 000 inimest) hakkas endale tõmbama Rooma Vabariigi ja selle suurima väejuhi, Gnaeus Pompeius Magnuse tähelepanu.

III Pompeius. Rooma.

Pompeiust on õigusega peetud üheks Rooma suurimaks väejuhiks, nn Rooma Aleksander Suureks. Arvestades tema mõjujõudu, on mõned ajaloolased teda pidanud lausa esimeseks „keisriks“, veel enne Caesarit, kelle nimest ju sõna „keiser“ tulebki, kusjuures Pompeiust peetakse ka palju andekamaks ja enam edu saavutanud väejuhiks kui Caesarit. Muuhulgas oli Pompeius see, kes surus maha Spartacuse ülestõusu, aga lisaks alistas seni võitmatud ja Roomale palju majanduslikku kahju põhjustanud Vahemere piraadid ning vallutas kiiresti tohutuid uusi maa-alasid. Veidi ette rutates võib öelda, et ka Judea sai Rooma „maailmavõimu“ alla just Pompeiuse ajal ja ka vahetult tema poolt ette võetud sõjakäikude tulemusel.

3.1. Pompeiuse jõudmine Juudamaale ning templi rüvetamine

Pompeiuse „karjäärist“ võiks enne sõjakäiku Judeasse, tõsta esile järgmist: aastal 81 esimene triumfikäik Roomas, 71 Spartacuse ülestõusu maha surumine ja teine triumfikäik, 70 esimest korda Rooma konsul, 67 alistab Vahemere piraadid ning 64-63 vallutab Süüriat, sh Juudamaad. Võib öelda, et aastaks 62 oli ta vallutanud ja Rooma vabariigile alistanud kogu tolleaegse teadaoleva tsiviliseeritud maailma. Rooma sai just tema abil uueks maailmavõimuks.

Kui Süüria, ehk endine selukiitide impeerium oli lagunenu ja vähenenu sisuliselt mõne linnani ning Judeas oli kodusõda, võttis Pompeiuse väejuht Scaurus aastal **65** ära Damaskuse ning liikus sealt edasi lõunasse, Juudamaale. Nii Hyrcanuse kui Aristobuluse saadikud läksid Scauruse juurde abi paluma, pakkudes talle raha (meeldetuletuseks – Judea oli Roomaga liidus alates makabeide sõjast). Ilmselt rahasummade põhjal otsustades valis Scaurus Aristobuluse ja nõudis, et Aretas tõmbaks oma nabatealastest väe Jeruusalemmast ära, ähvardades Aretast, et kui ta seda ei tee, siis ei saa ta enam end pidada „Rooma sõbraks“ (ametlik tiitel Rooma liitlaste kohta).

Scaurus naases Damaskusse, kus 64/63 talvitus ka Pompeius ning sel ajal saabusid sinna jälle saadikud Süüriast, Egiptusest ja ka Judeast, taas mõlema rivaalitseva venna juurest – mõlemad soovisid, et Pompeius kinnitaks kuningavõimu kuulumist just temale. Pompeiusele ei meeldinud Aristobuluse vägivaldsus, sest Pompeius tegeles selles endises Süüria piirkonnas peamiselt rivaalide lepitamise või vajadusel mahasurumise ning rahu loomisega ja ta ütles saadikutele, et tema otsus viibib kuni nabatealaste alistamiseni (nabatealased sõlmisid siiski aastal 62 roomlastega liidu). Ent Aristobulus läks siiski tagasi Judeasse sõdima, mis vihastas Pompeiust, nii et ta asus piirama Judeas asuvat Alexandriumi kindlust, kus Aristobulus end varjas. Muuhulgas pidas Pompeius muidugi ka mitmeid võidukaid lahinguid Juudamaal ning alistas mitmeid sealseid kindlusi. Aristobulus pidas aja võitmise eesmärgil roomlastega näilisi läbirääkimisi, ent samas põgenes Jeruusalemma ja valmistus seal sõjaks.

Suvel, **aastal 63 asus Pompeius piirama Jeruusalemma**. Ehkki Aristobulus oli vahepeal roomlaste poolt vahistatud, ei lasknud tema sõdurid roomlasi linna. Samas kui Aristobuluse pooldajad sulgesid end lõpuks templisse, **avasid Jeruusalemma elanikud, sh variserid Pompeiusele linna väravad** ning Pompeius võttis linna üle. Aristobuluse pooldajad aga varjasid end jätkuvalt templis. Et üle sügavate orgude templile ligi pääseda, ehitasid roomlased vallid ning Pompeius lasi Tüürosest ära tuua oma **müüripurustajad**, mille abil **juulis aastal 63 Jeruusalemma tempel vallutati**. Piiramisseadmete segamatu ehitamine oli roomlastele võimalik sabatipäevadel, kui juudid hoidusid ründetegevusest. Templi vallutamise tulemusel hukkus 12 000 juuti, paljud olevat seejuures teinud enesetapu, et mitte näha seda pühaduserüvetust.

Pompeius olevat väga soovinud näha, et millist salapärast Jumalat juudid kummardasid ning **sisenes seepärast templisse ja ka selle Kõigepühamasse Paika** (*naos*), kuhu muidu ei tohtinud siseneda mitte keegi peale ülempreestri ja sedagi ainult kord aastas, lepituspühal. Juba see oli väga suur pühaduserüvetus juutide jaoks, sarnane sellele, mida umbes 100 aastat varem oli teinud Antiookus Epifaanes. Pompeius olevat olnud väga pettunud, et templis polnud ühtegi jumalakuju (seal olnud ainult seitsmeharuline küünlajalg, mõned pühad anumad ja vürtsid) ning väidetavalt **ohverdasid roomlased seejärel templis oma sõjasümbolitele**, mis oli jällegi sarnane pühaduseteotus juutide jaoks nagu ohverdamine Zeusile Epifaanese

ajal. Kuid Pompeius ei otsinud usulisi konflikte, järgmisel päeval lubas ta juutidel templi uuesti pühitseda ning määras Hyrcanuse ülempreestriks (ent mitte kuningaks) ning Antipateri maavalitsejaks, ehk prokuraatoriks. **Sellega kaotasid juudid oma iseseisvuse ning muutusid Rooma vabariigi vasalliks Süüria provintsi koosseisus.** Pompeius võttis **vangistatud Aristobuluse ja tema lapsed** (v.a. Alexander, kes oli põgenenud) kaasa endaga Rooma, kus nad osalesid aastal **61** vangidena lausa pretsetenditult kaks päeva kestnud **triumfirongkäigus**. Lisaks võeti roomlaste poolt **vangi veel palju juute** ning saadeti orjadena Hispaaniasse, mõnede ajaloolaste arvates saigi juutide asustus Hispaanias alguse siis.

Nende hulgas, kes roomlastele avasid Jeruusalemma väravad ja tervitasid Pompeiust, olid ka variserid, kes lootsid, et Pompeiuse abil õnnestub nüüd kõrvaldada saduserid preestriametist. Ja nii läkski, roomlaste toel asendatigi Aristobulust toetanud saduserid preesterkonna seas leviitidest variseridega.

Pole kahtlust, et seda Rooma sõjakäiku Jeruusalemma vastu ning templi rüvetamist käsitleti **Qumranis** jumaliku kohtumõistmisena Hasmoneide üle – „**Kittim** tallas Jeruusalemma“ (nii käsitleb sündmusi ka „Saalomoni psalmid“ – üks huvitav ja vähetuntud 1. saj e.m.a. tekst, mis võis olla muuseas inspiratsiooniks ka Paulusele tema „seadusetuse inimese“ ennustuses). Tulevased sündmused näitasid, et roomlaste ülemvõim tõi kaasa kuninga- ja ülempreestri võimu seadusvastaselt omastanud Hasmoneide dünastia lõpliku lõpu (sh Leevi testamendis nimetatud „kurja preesterkonna“ lõpu).

3.2. Pompeiuse ning Hasmoneide lõpp

Kui Pompeius oli Roomas, alustas Aristobuluse poeg Alexander mässu maha jäänud roomlaste ning Hyrcanuse vastu ning isegi võttis aastal **58** Jeruusalemma ära, ent juba mõned kuud hiljem kihutati ta linnast välja Süüriast saadetud Rooma täiendusvägede poolt. Pärast nende vägede lahkumist Egiptusse tõusis Alexander uuesti üles ja seekord surus selle mässu maha kolmas Rooma armee, mida juhatas tuntud Markus Antonius, kes vangistas Alexanderi ja viis ta Egiptusse.

Ehkki Pompeius oli Roomas väga populaarne (juba ainuüksi vabariigi sissetulekuid oli ta suurendanud lausa 70% võrra), sai siiski nüüd alguse tema konflikt Gallia sõjaretkelt tagasi tulnud Julius Caesariga. Algne liit arenes tasapisi rivaliteediks, mis lõpuks viis **aastal 50 kodusõjani** kahe suure mehe vahel. Caesar asus toetama ka juutide vastasleeri, vabastas aastal **49** vangistusest Aristobuluse ja lubas tal sõjaväega naaseda Judeasse, et sõdida seal Pompeiuse toetajate vastu. Esialgu võttis rahvas Aristobulust vastu juubeldustega, ent siis langes ta Antipateri skeemide ohvriks, kes lasi Aristobuluse mürgitada. Pompeiuse käsul tapeti aastal **49** ka Aristobuluse poeg Alexander, et kaotada alternatiivne troonipretendent Judeas. Seega Hasmoneide read aina hõrenesid.

Pärast suurt kaotust Kreekas (mida mõned ajaloolased peavad Rooma Vabariigi lõpuks) põgenes aastal **48 Pompeius Egiptusse**, kus ta võeti vastu kahetiste tunnetega, ühest küljest olid ptolemaiosed allutatud juba Roomale ja isegi Pompeiuse tänuvõlglaste, teisest küljest tahtis noor kuningas Ptolemaios XIII pigem panustada Caesarile, kes näis olevat järgmine Rooma valitseja. 28. septembril 48 seilas Egiptuse väejuht Septimus (kes oli varem olnud üks Pompeiuse ohvitseri) väikese paadiga Ptolemaiuse sõjalaeva juurde, kaasas mõned sõjamehed. Kuna sellisel külaskäigul puudus igasugune aupaklikkus Pompeiuse suhtes,

haistis tema naine ja ka mõned Pompeiuse nõunikud hädaohtu ning palusid Pompeiusel paadis olijaid mitte vastu võtta. Pompeius siiski lubas nad laeva ning viidates ebatavalisele aupaklikkuse puudumisele külaliste poolt, küsis Septimusest, et kas see pole mitte kunagi teeninud tema juures. Septimus ei vastanud midagi, vaid tõmbas järsku välja mõõga ja surus selle Pompeiuse ihusse. Selle peale tormasid ligi ka teised kaasas olnud sõjamehed ja viisid ka omalt poolt mõrvatöö lõpuni. Pompeiuse naine ja tema nõunikud võisid ainult pealt vaadata, võimetud midagi tegema. Pompeius **tapeti seega aastal 48**, kui ta oli 59 aastane, üks päev enne tema sünnipäeva. **Septimus lõi Pompeiuse pea maha ning viis selle kuningas Ptolemaiosele, surnukeha heideti merre.**

Kui Caesar jõudis Egiptusse ja sellest kuulis, lasi ta kurvastuse ja viha tõttu Septimuse hukata. Ptolemaios oli kõigele vaatamata siiski olnud Caesari sõber ja väga austatud roomlaste hulgas ja nüüd barbaarselt mõrvatud egiptlaste poolt. See tõi omakorda kaasa sõja Ptolemaiose ja Caesari vahel, kusjuures uueks Egiptuse valitsejannaks pandud Kleopatra toetaja Caesari väed olid vähemuses. See konflikt muide põhjustas aastal **47** kuulsa Aleksandria raamatukogu tulekahju. Nüüd kasutas olukorda ära osav poliitik, edomlane Antipater, kes vahetas kiiresti poolt ja saatis Caesarile appi oma väed, kolm tuhat meest, mis aitas suuresti kaasa Caesari võidule. Selle eest andis Caesar Antipaterile Rooma kodakondsuse ning määras ta Judea prokuraatoriks, ehk maavalitsejaks, taandades seejuures Hyrcanuse uuesti ainult ülempreestriks.

Et minna lõpuni Hasmoneide looga, tuleb veel nimetada ära aasta **44**, mil Caesar mõrvati. See tõi muuhulgas kaasa ka mässud Judeas. Kõigepealt mürgitasid aastal **42** Antipateri Hyrcanuse toetajad, ilma et Hyrcanus ise oleks sellest midagi teadnud. Hyrcanus jõudis vanduda truudust Caesari järglasele Octavianusele, kui seejärel tõusis mäss vastasleerist, seekord juhtis seda Aristobuluse viimane ellujäänud poeg **Antigonus**, olles liidus partlastega ning aastal **40** sai ta ka kuningaks ja ülempreestriks. Antigonus lõikas ära Hyrcanuse kõrvad, et ta ei kõlbaks enam ülempreestriks ning lasi ta viia partlaste poolt Babüloni vangi, kus ta elas 4 aastat ja olevat olnud seal juutide poolt väga austatud. Kuid Antigonus k kuningavõim oli lühike, ta hukati juba aastal **37** mässu maha suruma tulnud roomlaste poolt, kelle hulgas oli ka Antipateri poeg, tulevane kuningas **Herodes** (sündinud aastal 72). Herodes piiras oma suuresti roomlaste armeega Jeruusalemma 40 päeva, lõpuks vallutas selle ja tema auks peab ütlema, et tegi kõik, et takistada roomlasi juutide tapmisel ja templi rüüstamisel. Selle eest nimetati Herodes nüüd Judea kuningaks. **Hasmoneide dünastia kuningavõim oli lõppenud, alanud oli uus, Antipaterist alguse saanud Herodeste dünastia.**

Ent varsti lõppes ka Hasmoneide preestridünastia. Aastal **36** kutsus kuningas Herodes Hyrcanuse tagasi Jeruusalemma, kuna ta ilmselt kartis, et Hyrcanus võib Babülonis olles asuda tema vastu, võttes partlased liitlasteks. Alguses määraski Herodes Hyrcanuse uuesti ülempreestriks, kuid aastal **30** süüdistas ta teda vandenõus ning tappis Hyrcanuse (kes oli siis 80 aastane). Sellega lõppes Hasmoneide dünastia täielikult, ka ülempreestri liinis, see oli kestnud 120 aastat (vastandina Saadokite 1000-aastasele dünastiale). Herodeste dünastia jäi kuningavõimu juurde ning ülempreestriks määrati seejärel Saadoki vereliinist pärit leviitidest varisere. See muutus alles aastal 4 e.m.a. kui variserid mõistsid hukka Herodeste oma poegade tapmise pärast. Herodes kõrvaldas selle peale variserid templist ja asendas nad taas saduseridega ja selline olukord jätkus ka Jeshua ajal, kuni aastani 70 AD.

Ei ole teada, mida kõigest sellest arvasid esseenid, ehkki nende kirjutised näitavad, et nad suhtusid ühtmoodi eitavalt nii variseridesse kui saduseridesse. Eelviidatud Nahumi pesher

(4Q169; aga ka psalmide pesher) mõistis ilmselt juba enne Pompeiuse rünnakut hukka nii „Efraimi“ ehk variserid, kui ka „Manasse“, ehk saduserid, öeldes korduvalt et nad mõlemad viivad lõpuajal Iisraeli hukatusse, „mõõgaga vangistusse“. On teada, et aastal **31. e.m.a.** toimus selles Jordani piirkonnas maavärin, mis hävitas ka Qumrani hooned ning kogukond jättis need seejärel maha. Paistab, et sel ajal said kogukonna liikmed, esseenid, hästi läbi Herodesesega, Josephuse sõnul olid nad ennustanud talle kuningavõimu. See ei olegi väga imelik, kui pidada meeles, et esseenid ootasid Hasmoneide kuninga- ja preestrivõimu lõppu Kittimi, ehk roomlaste läbi, mistõttu Pompeiuse ja roomlaste tegevus võis anda neile piisava aluse ennustamiseks, et tulekul on teine dünastia (ehkki esseenid ootasid lõpuajal päris kuninga, messia, ilmumist Taaveti suguvõsast – vt 4Q161 fr 8-10 rida 15). Samuti näivad Qumrani dokumendid viitavat sellele, et samas ei oodanud esseenid veel kõigi töotuste täitumist, vaid et nende kalkulasioonide järgi pidi millalgi meie ajaarvamise alguses saabuma Messias, kes toob lõpliku vabastuse.

Igatahes olid head suhted Herodesesega võimaldanud esseenidel asutada oma kogukonna Jeruusalemma edelaosas, nn Siioni mäel (Herodesese palee lähedal), kus esseenid asusid kuni Jeruusalemma hävitamiseni, ent suur osa neist naases siiski aastal **4 e.m.a.** Qumrani ning taastas selle. Qumran sai uuesti oluliseks kloostriks esseenide keskuseks, kus nad ootasid „seitsmekümne aastanädala“, ehk „kümnenenda juubeli“ lõppemist ning Messia saabumist (mis pidi nende kronoloogia põhjal juhtuma millalgi meie ajaarvamise alguses). Võimalik, et selles, kõrbes asuvas keskuses, mille kogukonda veeristimist korraldavad esseenid nimetasid ise „hüüdjaks hääleks kõrbes“ viidi preester Sakarjasele sündinud poeg Johannes, keda seejärel nimetati „kõrbes kasvanud“ poeglapseks (Lu 1:5, 80), kes 30 aastat hiljem asus „hüüdja häälena kõrbes“ patukahetsejaid veeristima ning valmistama teed Messiale, Jeshuale (Lu 3:1-6).

Esseenide eskatoloogia oleks aga juba täiesti omaette lugu ...